Лисков. Музыка К.В. Иванов пурнăçĕпе пултарулăхĕнче // Чăваш коммуни. – 1940. – 9 юпа.

К. В. Иванов юбилейĕ умĕн

Музыка К. В. Иванов пурнăçĕпе творчествинче

Константин Васильевич Иванов музыка енĕпе шутсăр пултаруллă çын пулнă, вăл мĕн ачаранах чăваш халăх юррине юратнă. Чăваш халăхĕ юрăсем тĕлĕшпе унчухнех пуян пулнă. К. В. Иванов çав юрăсем хушшинче юрласа ÿснĕ, вăл чăваш юрăçисем патне киле çÿренĕ, вĕсене итлеме юратнă. Уйрăмăнах К. В. Иванов вăйăри, улахри тата ытти юрăсене кăмăлланă, вĕсене хăй çырса илнĕ. Ахальтен мар ĕнтĕ К. Иванов хăйĕн дневникне те чăваш юррисемпе илемлетет.

Учительсен Чĕмпĕрти чăваш шкулĕнче пулнă тата ĕçленĕ чух Константин Васильевич чăваш юррисене пирвайхи хут пухакансенчен пĕрине П. В. Пазухинпа час-часах тĕл пулнă, ун патĕнче нумайччен ларнă. Вăл П. В. Пазухин пухса хатĕрленĕ юрăсен сборникне тата унтан маларах тухнă юрăсен тепĕр сборникне редакциленĕ тата тÿрлетнĕ. Юрăсен сборникĕсене редакциленĕ чух К. В. Иванов юрăсен мелодийĕсене итлеме юратнă. Çавăнпа та ĕнтĕ унăн музыкăллă сăмахĕнче ритмăсемпе интервалсем вăйланса тата пуянланса пынă.

К. В. Иванов чăваш шкулĕнче вĕренекенсем паракан концертсене çÿреме уйрăмăнах оперăсенче пулма питĕ юратнă. Пĕррехинче вăл шкулта вĕренекенсен И. М. Димитриев ертсе пыракан хорĕ юрласа панă чăваш халăх юррине, «Пиçнĕ пиçмен çырлашăн» ятлă юрăна итленĕ. Çак юрăна И. М. Димитриев хатĕрленĕ пулнă. Ку юрă Константин Васильевича питĕ кăмăла кайнă. Çак концертрах «Колыбельная песня» юрăпа (сăмахĕсем А. Майковăн, музыки А. Аренскин) юрласа панă. К. В. Иванов ку юрăна чăвашла куçарма шутланă. Ăна вăл музыкăн ритмине пăхăнса пысăк ăсталăхпа куçарать.

Акă пĕр тĕслĕх:

Спи, дитя мое, усни,
Сладкий сон к себе мани,
В няньки я к тебе взяла
Ветер, солнце и орла.

Çакна К. В. Иванов çапла куçарать:

Çывăр, ачам çывăрах!
Айху тутлă пултăрах!
Сана пăхма илтĕм эп
Ăмăрт кайăк, çил, хĕвел.

Музыкăна тата музыкăллă ритмăсене пĕлмесĕр çакнашкал ăста куçарма май çук. Музыкăллă произведенисене куçарас пулсан, пуринчен малтан музыкăна ăнланса илес пулать, унăн ритмăллă енĕсене пĕлес пулать.

Хальхи вăхăтра пирĕншĕн çакă паллă: К. В. Иванов, чăваш юррисене тата пĕтĕм музыкăна юратнăскер, пуринчен малтан вырăс халăхĕн аслă поэчĕн Лермонтовăн произведенийĕсене чăвашла куçарма тытăннă, куçарнă. Лермонтов произведенийĕсем çинчен Белинский çапла çырнă:

«Читая всякую строку, вышедшую из под пера Лермонтова, будто слушаешь музыкальные аккорды и в то же время следишь взорами за потрясенными струнами, с которых сорваны они рукой невидимой»...

К. В. Иванов вырăс поэчĕсен произведенийĕсене чăвашла куçарма яланах аслă классиксен музыкăллă произведенийĕсене суйласа илнĕ. Çавăн пек произведенисен хисепне çаксем кĕреççĕ: «Ангел», «Песня про купца Калашникова», «Колыбельная», «Узник», «Утес» т. ыт. те. Лермонтов «юрринче», вырăс халăх юррисенчи пекех, сăмах музыка кĕввинчен уйăрălса тăмасть.

К. В. Иванов чăваш халăхĕн творчествине, чăваш халăх юррине лайăх пĕлнĕ тата тимлĕн вĕреннĕ. Вăл музыкăна питĕ килĕштерсе юратнă поэт, чăваш халăх юррисен сăвăллă йĕркисемпе кăна мар, вĕсен кĕввисемпе те интересленнĕ. Кунтан эпир çакна палăртма пултаратпăр: К. В. Иванов хăйĕн мĕнпур произведенийĕсенче тенĕ пекех, чăваш халăх юррин анлăн сарăлнă сăвă формипе — çичĕ сыпăклă силлабикăпа усă курнă, — чăвашсен вăйă тата улах юррисем, кĕçĕн çын макăрса юрлакки, çамрăксен юррисем çавăн пек юрăсем пулса тăраççĕ те ĕнтĕ. Чăваш юррисем тарăн шухăшлă, çемçе кĕвĕллĕ тата ритма-кĕвĕ енчен пит пуян. Çакна К. В. Иванов лайăх вĕренсе çитнĕ. Вăл Майковăн «Колыбельная», Лермонтовăн «Ангел» тата ытти сăввисене чăвашла куçарнă чух çичĕ сыпăклă силлабикăпа усă курать.

Музыка пурнăçри савăнăçпа хурлăха кăтартса пама пултарнине, этем чĕрине кĕрсе вырнаçма пултарнине К. В. Иванов хакланă. Чăваш юрри шыв пек юхать тата янрать «Нарспи» ятлă чаплă поэмăра. Çак поэмăн кирек хăш пайне илсе вула, вĕсенче пуринче те музыкăн илемлĕ кĕввисем янранине сисетĕн, туйăмсемпе кăмăл-шухăшсене тата сăнлăхсене музыка енĕпе характеристика панине куратăн.

Тĕслĕхшĕн, «Нарспи» поэмăри çуркунне çинчен çырнă вырăна илер-ха:

«Килчĕ ырă çуркунне
Килчĕ ячĕ ăшăтса.
Хĕвел савать тĕнчене
Хĕл айхинчен вăратса».

Ку вăл çуркунне илемĕн тата унăн йышши музыки. Иккĕмĕш тĕслĕх. Поэмăн тата тепĕр вырăнĕнче вулатпăр:

«— Качча пачĕç ирĕксĕр—
Пулмарĕ-çке ырлăха.
Атте-анне ăссăрри
Ырлăха мар хурлăха».

Кунта эпир музыкăн хурлăх кĕввипе, куллянин тата шанчăка çухатнин мелодине туятпăр.

Вăрмана сăнласа кăтартнă вырăна вуласан, кунта та эпир уççăн, тарăннăн, вăйлăн тата пысăк туйăмпа янăракан музыка пуррине сисетпĕр. Поэмăра содержанисĕр янравлăх вылянни пачах çук.

«Нарспи» поэмăн кашни страници музыкăллă сăнлăхпа тата музыкăллă илемлĕхпе тулнă, К. В. Иванов геройĕсем музыкăна тарăннăн туяççĕ. Сăмахран, поэмăра Нарспирен пуçласа юмăçă патне çитиччен пурин те музыкăллă сăнлăхсем туйăнаççĕ.

«Çамки шăтăк — хупăнмĕ,
Чĕри татăк — сыпăнмĕ.
Пÿлĕх турă пÿрнинчен
Нимĕнпе те иртеймĕ».

Çакна палăртмалла, «Нарспи» поэмăра музыкăна уйрăм геройсем кăна мар, поэмăри халăхсем те хăйсен туйăмĕсене тата кăмăл-шухăшĕсене музыка урлă туяççĕ. Ăна эпир çакăнта куратпăр:

«—Ан васкăр-ха хăтасем,
Тепĕр киле каяр-ха.
Халех киле каяччен,
Туя шепрех тăвар-ха».

К. В. Иванов чăваш опери тăвасси çинчен ĕмĕтленнĕ. Вăл кашни кунах чăваш композиторĕпе Чĕмпĕр шкулĕнче юрă преподавателĕ пулнă Ф. П. Павловпа тĕлпулнă. «Нарспи» поэмăна сÿтсе-явнă май оперăн либреттине вĕреннĕ. Уйрăмăнах вĕсем Чайковскин «Пиковая дама» тата «Евгений Онегин», çавăн пекех Вердин «Аида» оперисене вĕреннĕ. 1913 çулта вĕренекенсен вăйĕпе Глинкăн «Иван Сусанин» оперине лартса панă. Çак опера валли декорацине К. В. Иванов çырса хатĕрленĕ.

Çак декораци ахаль картина кăна пулман. Ку декорацине К. В. Иванов музыка теми никĕсĕ çинче, Глинка оперинчи сăнлăхсене лайăх тĕпсе ÿкернĕ. Кун пек декорацине «Иван Сусанин» оперăн музыкăллă материалĕсене тата либреттăна тарăн вĕреннипе кăна ÿкерме пултарнă. К. В. Иванов чăваш опери тăвасси çинчен ĕмĕтленни, ĕмĕт вырăнĕнчех юлнă. Патша саманинче наци культурăна лутарса пынă пирки валли кĕвĕленĕ юрăсемсĕр пуçне урăх япаласем тума май пулман. Патша влаçĕ чăвашсене музыка çывăхне те пыртарман. Кунта калас ĕнтĕ, Октябрьти социализмлă революци пуличчен чăвашсен хушшинче музыка енĕпе аслă пĕлÿ илнĕ çын пачах пулман, вăтам пĕлÿ илнисем мĕнпурĕ те икĕ çын кăна пулнă.

Чăваш оперине тăвасси çинчен К. В. Иванов ĕмĕтленни социализмлă тăван çĕршывра кăна пурнăçа кĕме пултарчĕ. Халĕ, К. В. Иванов çуралтни 50 çул тултарнă тĕле, пирĕн ĕнтĕ чăвашсен пĕрремĕш опери, композитор Иванишин çырса хатĕрленĕ опера пур. Унсăр пуçне чăваш композиторĕсем: Хирбюков, Львов, Лисков юлташсем «Нарспи» поэма тăрăх темиçе юрăсемпе арисем çырнă.

Юлашкинчен манăн çакна калас килет: пирĕн композиторсем К. В. Иванов произведенийĕсене сахал пĕлеççĕ-ха. Эпир унăн произведенийĕсемпе хамăрăн музыкăллă произведенисене çырнă чух сахал усă куратпăр. К. В. Ивановăн литературăллă наследстви пуян, вăл чăваш композиторĕсен творчествинче малашне пысăк вырăн йышăнса тăмалла.

ЛИСКОВ.

ЧАССР искусствăсен тава тивĕçлĕ деятелĕ.